

BAYDILDA SARNOGOEV'İN ŞİİRLERİNDE DESTAN UNSURLARI

EPIC ELEMENT IN BAYDILDA SARNOGOEV'S POEMS

Meryem ÖZER*

ÖZ: Bir milletin sancılı bir biçimde gelişimi yıllarca sürebilen yazılı ve sözlü ürünleri, toplumun geçmişini ve bugününü anlamlandırmada yardımcı olan unsurlar arasındadır. Yüzyıllar boyunca zenginleşerek modern zamana ulaşabilen bu ürünler çağlarca halk arasında önemini korumuş ve günlük yaşama da yansımıştır. Her bir anlatının kendine özgü farklılıkları ve ortak noktaları bulunmaktadır. Bahsi geçen bu ürünler zamanla unutulmaya yüz tutsa da halklar öz kültürünü araştırma ve yaşatma amacıyla farklı dönemlerde çalışmalar yürütmüştür. Ortaya çıkan bu çalışmalar ışığında yeni nesil bu ürünlerden faydalanarak güncel eserler ortaya koymuştur. Çalışmaya konu olan Kırgız şair Baydilda Sarnogoev de genç yaşlarından itibaren içinde büyüdüğü halkın anlatılarına ilgi duymuş, modern çizgide bu anlatıları harmanlayarak eserler vermiştir. Çalışmada, şairin şiirlerinde destan unsurları örneklerle incelenmiş ve modern şiir bağlamında destan unsurlarının kullanılması hakkında fikir beyan edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Baydilda Sarnogoev, destan, modern şiir, Manas, Er Töştük.

ABSTRACT: *Written and oral products of a nation, which can take years to develop painfully, are among the elements that help make sense of the past and present of the society. These products, which have been able to reach modern times by enriching for centuries, have maintained their importance among the people for ages and have been reflected in daily life. Each narrative has its own differences and common points. Although these products are about to be forgotten in time, peoples have carried out studies in different periods with the aim of researching and keeping their own culture alive. In the light of these emerging studies, the new generation has created contemporary works by making use of these products. Baydilda Sarnogoev, who is the subject of the study, was also interested in the narratives of the people she grew up in from her young age, and she produced works by blending these narratives in a modern line. In the study, epic elements in the poet's poems were examined with examples and an idea was tried to be expressed about the use of epic elements in the context of modern poetry.*

Keywords: Baydilda Sarnogoev, epic, modern poetry, Manas, Er Toshtuk.

Giriş

Tarihte yaşanmış veya yaşandığı varsayılan olayların halkın kendi zihninde geliştirilerek oluşturduğu ve ayrıca milli nitelikler taşıyan eserlere destan adı verilir (Güzel ve Torun, 2003: 44). Bir milletin kültürel kodlarını barındırması açısından destanların büyük bir role sahip olduğu söylenebilir.

* Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Öğrencisi / Bişkek -Kırgızistan mrym.ozrr@gmail.com (Orcid ID: 0000-0002-3579-3798)

Oldukça hacimli olan bu anlatım türü, olaylar çerçevesinde halkın dünyaya bakış açısı hakkında ipuçları verir.

Atsız'ın deyimiyle Türk edebiyatı destanla başlar. Yazılı kültürün henüz gelişmediği dönemlerde halk başından geçen büyük olayları ve içlerinden çıkan kahramanları ağızdan ağıza aktarmıştır. Daha sonra bu anlatılar birtakım değişiklikler ve eklentilerle büyüyüp günümüze ulaşmıştır (Atsız, 2002: 56). Bu destanları iyi analiz etmek gerekmektedir. Ancak bunu yaparken destanın oluşum dönemi de göz önünde bulundurulmalıdır.

Destanları geçmiş ile gelecek arasında bir köprü olarak nitelendirmek doğru olacaktır. Bahsi geçen bu sözlü anlatıların tasnifinin yapılması ve gelecek nesillere aktarılması önem arz etmektedir. Yapılan çalışmalar sayesinde günümüzde uygulanan halk inanışlarına, yaşam tarzına ve birçok kültürel öğeye ışık tutmak daha kolay olacaktır. Türk destanları incelendiğinde günümüze de akseden birçok unsurun korunduğu tespit etmek mümkündür.

Çalışmaya konu olan Kırgız Türklerinde, kahramanlık destanına *comok*, destan anlatana ise *comokçu* adı verilir (Elçin, 2002: 19). Kırgız Türkleri destan kelimesini adlandırmada zaman zaman farklı yollara gitmiştir. Önceden destan türünü karşılamak için genellikle *comok* terimi kullanılsa da 1930'lardan sonra büyük hacimli destanları tanımlamak için *epos* terimi kullanılmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra önceden destanı niteleyen diyebileceğimiz *cöö comok* terimi masalı; *dastan* terimi ise günümüzde halk hikayeleri ve mesnevi tarzında yazılmış şiirleri niteler denilebilir (Aksoy, 2020: 12).

Kırgızlarda destan denildiğinde şüphesiz akla ilk olarak Manas Destanı gelmektedir. Yüce, Manas destanını Kırgızlar içerisinde bir anayasa olarak nitelendirir (Yüce: 2021: 202). Manas destanı hem tarihi, hem de kültürel bir belge özelliği taşımaktadır.

Kazak prenslerinden birisi olan Çakan Valihanov, Manas destanını;

"*Sarp kayalarda yaşayan Kırgızlarda tek bir destan vardır. Bu destan Kırgızların bütün mitolojisini, masallarını, her türlü geleneklerini bir kahraman çevresine toplamış Kırgız ansiklopedisidir. Kırgızlar için eski Yunanlıların İlyada'sı gibi bir şeydir. Kırgızların hayat tarzları, görenekleri, ahlak ve dini telakkileri, coğrafyası, tıp bilgileri, başka uluslarla olan ilişkileri bu destanda ifadesini bulmuştur.*" şeklinde tarif etmiştir (İnan, 1992: X). Görüldüğü gibi Manas Destanı, Kırgızların hayata bakış açılarının ve dünya sahnesindeki duruşlarının şifrelerini barındırmaktadır.

Destanların milli benliği yansıtır ve canlandırma açısından rolü ve etkisi oldukça büyüktür. Sovyetler Birliği bu durumu iyi analiz etmiş ve yönetimi altındaki halkların milli şuurlarının gelişmesini örselemek istemiştir. Özellikle Manas Destanının her ne kadar ilmi açıdan önemli bir metin olduğunu düşünseler de Kırgız ve diğer Türk halklarını milli bir uyanışa götüreceği korkusu ile türlü sansürler uygulamışlardır. Bu görüşleri

bizzat kendileri Taşkent'te yayınlanan Komünist Partisi'ne bağlı Turkestanskaya Pravda gazetesinde dile getirmişlerdir (Kallimci, 2011: 2). Her ne kadar bu yasakçı tavır sürdürülse de Kırgız aydınları destan üzerinde çalışmalar yürütmüş fakat bu hizmetlerinin bedelini canları ile ödemişlerdir. Kasım Tınıstanov, Sıdık Karaçev, A. Kökenov, B. Kenensariyev gibi aydınlar Manas destanının araştırılması ve incelemesi üzerine araştırmalar yapmış, milliyetçilik-ırkçılık suçlamalarıyla öldürülmüşlerdir (Kallimci, 2011: 3). Fakat günümüze gelindikçe bu çalışmaların boşa harcanan emekler olmadığı Kırgız bağımsızlık sürecinden sonra görülmüştür.

Destancılık geleneğine önemli katkılarda bulunan Kırgız Türklerinin Manas destanından başka *Kocacaş, Er Töştük, Ertabıldı, Olcobay ile Kışımcan, Sarıncı Bököy, Kız Cibek, Kurmanbek* gibi destanları bulunmaktadır (Kallimci, 2009: 6). Bu destanların her biri zengin folklorik malzemeye sahip olması açısından önem taşımaktadır.

Bağımsızlık sonrası ekonomik ve siyasi problemlerin çözülmesinin yanı sıra Kırgız topraklarında yaşayan farklı boy ve milletlerin birlik içinde yaşaması için milli birlik ve beraberliği koruma girişimleri gerek siyasiler gerek sanatçılar tarafından görev olarak bilinmiştir. Bu noktada sanatçılar için Manas Destanı önemli bir kaynak niteliği taşımakla birlikte eserlere sık sık konu olmuştur (Kallimci, 2011: 7). Manas Destanı sadece kendi dönemini yansıtan bir anlatı olmaktan çok Türklerin milli bilinç ve beraberliğini yansıtan bir kılavuzdur. Çalışmada şiirlerinin bu araştırmaya elverişli olması sebebiyle, modern Kırgız şiiri bağlamında Baydılda Sarnogoev'in şiirlerinin incelenmesi uygun görülmüştür. Sarnogoev için modern çizgide yol almış bunun yanı sıra ozanlığı da kalemine sindirmiş bir şairdir diyebiliriz. Daima ileri gitmeyi öğütlerken, bunu halkının ulularını anımsatarak ve örnek göstererek yapmıştır. Yurdunun doğal güzelliklerini, folklorik unsurlarını, cefakar kadınlarını ve daha nice milletini tasvir eden konuları işleyerek, ardından gelen nesle bu olguları şiirleri yoluyla miras bırakmıştır.

Küçük yaşlarda kitap dünyasıyla tanışan şairin şiirleri, 20. yüzyıl Kırgız şiiri ve halkın psikolojik gelişimi hakkında bilgiler verir. Şairin şiirlerinde yüzyıllardan beri gelen halk şiiri, ozanlık hüneri ve psikolojik şiirin ilişkisi ustalıkla gösterilmiştir. Onun şiirlerde ifade ettiklerinde ve kullandığı aforizmalarda, yaşamın sırrını, kutsallığını bulabiliriz (Akmataliev, 2015: 116). Sarnogoev'in yaptığı okumaların ve yaşadığı çağ üzerindeki analizlerinin tesiri eserlerinde açıkça görülmektedir.

Şair, Kırgızlar arasında ünlü olan *Barpı, Cenicok, Çondu, Esenanman* gibi akınlardan etkilenmiştir. Bunların yanı sıra, ilkokul yıllarında *Er Töştük, Kedeyken* gibi destanlara ilgi duyduğu bilinmektedir. Böylelikle Sarnogoev'in sanatçılık evresinin başlangıcında halk edebiyatının etkisinin olduğu görülmektedir.

Şairin şiirlerinde; *Manas, Er Töştük* ve diğer destan kahramanları anlatılmak istenilen konuya göre şekillendirilip kullanılmıştır. İmgeli

anlatımlarla günümüzden uzaklaşmamış, geçmişten gelen kültürel öğeler ve şahsiyetleri de şiirlerine sindirmiştir. Sık sık destandaki kahramanların karakterleri ile kendisini özdeşleştirmiştir. Bunların yanı sıra sadece destanlarla ilgili değil, destan okuyan *Manasçılar* için de şiirler yazmıştır.

Şiirlerden Örneklerle Sarnogoev'in Eserlerinde Destan Unsurları

Sözlü geleneği oldukça gelişmiş olan Kırgız Türklerinde kahramanlık destanları önemli bir yere sahiptir. Manas Destanı ise bu gelenek içerisinde en dikkat çeken unsurlardan birisidir. (Temur, 2014: 13). İnan (1968: 125), Manas Destanını bir kahraman çevresinde Kırgız folklor unsurlarının toplandığı Kırgız ansiklopedisi olarak değerlendirmiştir.

Baydılda Sarnogoev de, Manas'a ve destandaki diğer kahramanlara özgü nitelikleri kullanarak, çağıyla harmanladığı eserler ortaya koymuştur.

K. Dautov ve A. Ömürkanov'un hazırladığı, Baydılda Sarnogoev'in tüm şiirlerinin toplandığı *Tandalma* adlı şiir kitabından konuyla ilgili örnekler verilip, destanlarla ilişkisi analiz edilecektir.

Aşuudan bergen otçyotum adlı şiir kitabında *Muhtar Şahahovga* (Muhtar Şahanov'a) şiirinde, *Manas* ile destanın bir diğer kahramanı olan *Kökçö*'yü kendilerine benzeterek dostluklarından bahsetmiştir.

Keñ taaladaykeñ peyildüü tuuganıñ
Kelçi beri, moyundaşıp cırgayın!
Söz menen söz, tış menen tış
şireşken,
Sözüm menen, tışüm menen sıylayın.
Sen Kökçödöy... kucagıma sıybağın
Men Manastay... kucagina sıybayın!

Geniş tarla gibi cömert kardeşim
Gel beri, sarılıp mutlu olayım!
Sözün ile sözüm, düşün ile düşüm bir,
Sözüm ile düşün ile hürmet edeyim.
Sen Kökçö gibi kucığıma sığma
Ben Manas gibi kucığına sıymayayım!
(Dautov ve Ömürkanov, 2013: 405)

Destanda belirli bir şekilde Kökçö ile Manas'ın kan bağı üzerinde durulmasa da anne tarafından akraba oldukları tespit edilebilmektedir. Ayrıca şiiri daha iyi yorumlayabilmek için bir han olan Kökçö'nün heybetinin "*Dağ gibi olmuş Kökçö Han*" şeklinde tasvir edildiğini de belirtmek gerekir (Yıldız, 1995: 129). Şair şiirinde Muhtar Şahanov ile aralarındaki akrabalığa gönderme yapmıştır. Şahanov, Kazak şairlerindedir. Sarnogoev bu şiiriyle Şahanov'a duyduğu dostluk sevgisinin yanı sıra Kazak-Kırgız akrabalığını da dile getirmiş olur. Şair, Şahanov ile olan dostluklarını bu iki destan kahramanının dostluğuna benzeterek tarihi bir ilişkiyi de ortaya koymuştur. Sarnogoev'in şiirlerinde sık sık görülen övgü cümleleri, hem kendisini hem de şiiri ithaf ettiği kişiyi yüceltir niteliktedir. Şiirde geçen "*sen Kökçö gibi kucığıma sığma, ben Manas gibi kucığına sıymayayım*" mısraları her ikisinin de heybetine gönderme yapması açısından bu duruma örnek gösterilebilir. Şairin Kırgız ve Kazakların bir atadan geldiklerini hatırlatan tek şiiri bu değildir. *Kazak Eline* (Kazak Yurduna) adlı bir şiiri daha vardır.

Destan kahramanlarına benzetme unsuru sıklıkla görülmektedir. Buna kız ve erkek çocukların beşikleri sallanırken söylenen ninnileri örnek

olarak gösterebiliriz. Kız ve erkek çocukların sosyal hayattaki yerlerine göre; erkek çocukların genelde Manas gibi hoş görülmesi, Bakay gibi bilge, Koşoy gibi dahi, Semetey ve Seytek vs. destan kahramanları gibi cesur olarak yetişmesi istenilmiştir. Kız çocukları da Kanıkey, Aycürök, Kız Saykal, Cañıl Mırza gibi uz, güzel, vatansever vs. olmaları istenilmiştir (Akmataliev, 2001: 170). Bu istekler daha bebeklikten itibaren telkin edilmiş, büyüme evresi boyunca da çocuklara anlatılmıştır. Halk anlatılarında görülen bu durum, modern eserlerde de karşımıza çıkmaktadır.

Atalar kültü bağlamında eski Türk inanç sisteminden bu yana koruyucu ruhlar inancı kendisini İslamiyet'in kabulünden sonra evliyalar, veliler şeklinde göstermiştir. Bahsi geçen bu kültür, zamanla değişim gösterse de halk arasındaki yerini ve önemini korumuştur. Ata ruhlarını kutsal kabul etmek ve yüceltmek Kırgız sözlü kültür geleneğinde sık sık görülen bir unsurdur (Dıykanbayeva, 2016: 223). Atalar kültürünün Kırgızların sosyal yaşamlarında güçlü bir şekilde varlığını koruduğu gerek edebi eserlerden gerekse halkın söylemlerinden kolaylıkla fark edilebilir.

Baydılda Sarnogoev'in şiirlerinde atalara saygı unsuru sıkça görülmektedir. Anne-baba sevgisinin dışında halk için önem arz eden kişi ve destan kahramanlarını da şiirlerinde işlemeyi ihmal etmemiştir. *Aşuudan bergen otçyotum* adlı şiir kitabında *Bir cakadan baş çıgar* şiirinde *Manas Baba* kullanımı buna örnek olarak gösterilebilir.

Başında oy maydalanıp baratsa
Manas degen babañ tursun esinde.

Aklında fikir bölünüp gitse
Manas denilen baban dursun
zihninde.

(Dautov ve Ömürkanov, 2013: 407)

Kırgız inanç sistemi içerisinde Manas, halk için koruyucu ruh özelliği taşıyan bir destan kahramanıdır (Orozobaev, 2014: 72). Günümüzde de sık sık *Manas Ata* adlandırılmasıyla sosyal hayat içerisinde varlığını güçlü bir şekilde koruduğu görülmektedir. Baydılda Sarnogoev de bu durumu göz ardı etmeyerek şiirlerinde işlemiştir.

Şair şiirlerinde sık sık Kanıkey ve Aycürök üstünden kadınlara övgüde bulunmuştur. Bu duruma örnek olarak *Ak kalpak* adlı şiir kitabındaki *Talas suusu* şiirinden bahsedebiliriz. Şair şiirde Kanıkey'e övgü dolu sözlerden bahsetmesinin yanı sıra *suya* şiir yazarak Kırgız inanç sisteminde önemli bir yer tutan su kültürünü de işlemiştir.

Kırgız Türkleri arasında *Kuday'a* (Tanrı'ya) teşekkür etmek ya da dilekte bulunmak için kurbanlar kesilmiştir. Buna ek olarak suyun iyileştirici gücüne inanan Kırgız Türkleri soğuk algınlığı tedavisinde; *Oo Kuday amin, cer amin, su amin (Oo Tanrı amin, yer amin, su amin)* şeklinde dua etmişlerdir. Bu durum *Cer-Su (Yer-Su)* kültü ile bağlantılıdır (Dıykanbayeva, 2016: 36). Eski Türk dini anlayışı içerisinde su karşımıza temizlik ve safiyet sembolü kutsal bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Günay ve Güngör, 2018: 68). Suyun fiziksel ve ruhsal açıdan sağaltıcı ve arındırıcı bir niteliği olduğu görüşü vardır. Bu görüşe göre suların; tedavi, arındırma ve yeniden

yaratma gücü bulunmaktadır (Şayhan, 2018: 91). Bu bağlamda hem edebi anlatılarda hem de gündelik yaşamda suya bağlı ritüeller sık sık karşımıza çıkmaktadır. Baydilda Sarnogoev de bu kültürel zenginliği tıpkı diğer doğa kültlerini işlediği gibi şiirlerine yansıtmıştır. Şairin bahsettiği su alelade bir su değildir. *Talas suyu*, adını bulunduğu Talas'tan almaktadır. Talas, Manas öldükten sonra Kanıkey'in Semetey'i kaçırıp getirdiği ayrıca Manas'ın da kabrinin bulunduğu bir ildir. Şairin şiirlerinde kullandığı hiçbir karakter, mekân ve olayın öylesine olmadığı gibi bu şiirinde de tarihe gönderme yapmaktadır.

Ayaldın uzu Kanıkey
Ak cüzün kündö cuugan suu,
Ayçürök menen Semetey
Aptapta çabak urgan suu.

Kadının mahiri Kanıkey'in
Ak yüzünü her gün yıkayan su.
Ayçürök ile Cemetey'in
Günüşiğinde yüzdüğü su
(Dautov ve Ömürkanov, 2013: 51)

Kanıkey, Manas'ın eşi ve Semetey'in annesidir. Güzelliği ve akıllılığı ile destana konu olan Kanıkey, Manas'a destan da sık sık yardımcı olmuş, gelecek hakkında kehanetlerde bulunarak dikkat çekmiştir (Yıldız, 1995: 182). Eşine yardımı ve oğlu Semetey'e sahip çıkması ile olumlu kadın tipi çizen bir destan kahramanı olan Kanıkey, Kırgız toplumunda saygı gören ve örnek gösterilen bir destan kahramanıdır. Semetey, babası Manas'ın ölümünden sonra doğmuş olan destan kahramanıdır. Dedesi Cakıp Han ile amcalarının kötülüklerinden kurtulması için annesi Kanıkey ve Baybiçe tarafından daha önce de bahsedildiği gibi Talas'a kaçırılarak kurtarılmıştır. Babasının Kara Han olduğunu düşünen Semetey, gerçeği öğrendikten sonra babası Manas'ın intikamını alarak mirasına sahip çıkmıştır. Böylelikle halkın beklentisini karşılamıştır (Yıldız, 1995: 152). Bunun yanı sıra idealize edilen kadın kahraman özelliklerine sahip olan Semetey'in eşi Ayçürök'ün de bu intikamın alınmasına yardımcı olduğunu söylemek gerekmektedir. Görüldüğü gibi destan olay örgüsüne hakim olan Sarnogoev, halk arasında saygı gören destan kahramanlarını ve su kültürünü harmanlamıştır.

Bunun yanı sıra şair, yine bir doğa kültürüyle ilişkili olan, *Toolor cana tooluktar* adlı şiir kitabındaki *Aska* (Dağ) adlı şiirde *Manas ve askanın* yani dağın ilişkisinden söz etmiştir.

Cüz kılımdın cüzün körgön sarı aska
San oylosom saga cetmek kayakta!
Cortuuldarda ünün koştop cañırıp
Coo betinde kubat berdin Manaska.

Yüzyılları gören Sarı Aska (Dağ)
Daima düşünsem de sana yetişemem!
Akınlarda sesin yankılanıp
Düşmana karşı kuvvet verdin
Manas'a.
(Dautov ve Ömürkanov, 2013: 111)

Kırgızlarda *sarı* kelimesi birçok yer adında kullanılmaktadır. Ancak bu kelimenin renkten başka anlamlar da ifade ettiği üzerinde durmak gerekmektedir. Bilindiği üzere diğer tüm Türk dillerinde olduğu gibi *sarı* kelimesi rengi bildirmektedir. Bunun yanı sıra Kırgızlarda szölü kullanımında bazen kelime sonundaki sesli harf düşürülür ve kendinden sonraki kelime

ile birleştirilerek kullanılır. Örneğin; kara uy > karuy, toru at > torat gibi. Bu durum bazen tam tersi şekilde işler. Farsça *sar* (baş) kelimesine -ı harfi eklenerek *sarı* şeklinde söylenir. Fonetik kurallara uyum göstermeden kelimenin bu tür kullanımları bazen kelimenin asıl anlamını ayırt etmeyi güçleştirmektedir (Isaev, 1977: 45). Edebi dil ile halk ağzında kullanılan kelimelerin farklılığı sıklıkla bu tür anlam karmaşalarına yol açmaktadır.

Bu şiirde bahsi geçen *sarı askanın*, şiirin içeriğinden yola çıkılarak Farsça *sar* anlamındaki baş, büyük dağ anlamını taşıdığı ifade edilebilir. Dağın yüzyılları görmesi ve yüceliği söz konusudur. Akınlarda sesin yankılanmasından bahsedilirken dağın heybeti, büyüklüğü kastedilmiştir. Çünkü bir dağ ne kadar büyük ise yankı da o denli fazla olacaktır.

Türklerde dağ kültü de su kültü kadar önemli bir yere sahiptir. Dağ kültürünün direkt olarak Gök-Tanrı inancı ile bağlantılı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Belki de yüksek olmaları nedeni ile eski Türkler dağları kutsal ve Tanrı makamı olarak düşünmüş, burada kurbanlar vermişlerdir (Günay ve Güngör, 2018: 64). Sarnogoev de bu kadim değerleri şiirlerinde işlemeyi ihmal etmemiştir. Eserde dağın Manas'ın yaptığı çetin savaşlara tanık olduğu ve manevi bağlamda Manas'ı desteklemesinden bahsedilmiştir. Kutsal dağ kültü ve Manas Ata'yı konu edinen bu şiiri aracılığıyla şair hem Manas'ın bahadırlığından, yaptığı büyük akınlardan hem de dağa gösterilen saygıdan söz etmiştir.

Kırgız Türklerinde Manas Destanı kadar destanın kendisini anlatmak da önemli bir yer tutmaktadır. Destanının, *Manas* ve *Semetey* kısmını söyleyebilen *ırcı* ya da *akıncı* diye adlandırabileceğimiz kişiler *Manasçı* olarak nitelendirilir (Temur, 2014: 17). Kırgız Türklerinde doğaçlama destan söyleyebilen Manasçılar, halk içinde popüler bir yer tutmaktadır. Manasçılar, Kırgız Edebiyatı Terimler Sözlüğünde *Büyük destan Manas'ı meydana getiren, geliştiren, halk arasından çıkan kabiliyetli insan* olarak ifade edilmiştir (Temur, 2014: 20). Destanı zihinlerinde saklayarak aktaran Manasçıların halk arasında büyük bir saygı ve sevgi gördüğü günlük hayatta da hissedilmektedir.

Baydılda Sarnogoev de halk arasında önemli yer tutan *Manasçılık* hakkında şiirler yazmayı ihmal etmemiştir. Bu duruma, *Ak kalpak* adlı şiir kitabındaki *Kırgızıma* adlı şiirini örnek olarak gösterebiliriz.

Kılımdar açpay sabattı,
Karmabay kalem, kagazdı.
Karañğı bolup cürsön da,
Mekendep türdüü taraptı.
Men tuulğan doorgo cetkirdiñ
Meeñe saktap "Manastı".
Yüzyıllardır okuma-yazma bilmeden,

Tutmadan kalem, kağıdı.
Cahil olarak yaşasan da,
Vatan edinip türlü yerleri.
Doğduğum zamana ulaştırdın
Zihninde saklayıp "Manas'ı".

Ezelten açpay sabattı
Eç bilbey kalem, kagazdı.
Koy menen қоşо cürsön da

Ezelden beri okuma-yazma bilmeden,
Hiç bilmeden kalem, kağıdı.
Koyun güdüp yaşan da

Konuştap türlü taraptı.
Tüptülgön bizge cektirdiñ,
Tiliñe basıp “Manastı”.

Mesken edip türlü yerleri.
Eksiltmeden bize ulaştırdın,
Dilinde saklayıp Manas'ı.

Maktangım kelet kündö ele,
Basıntıp özüñ süylübö.
Eposun oydo cat bilgen
Elder az sendey düynödö.

Övünmek istiyorum her gün,
Kendini küçümseyerek konuşma.
Destanını ezbere bilen
Halk az senin gibi dünyada.
(Dautov ve Ömürkanov, 2013: 58)

Şiirde Manasçıların övülmesinin yanı sıra Kırgız halkının yaşam sistemi ve tarihsel süreçte geçirdiği zorlu dönemler de işlenmiştir. Şair Manas Destanı'nın ezbere bilinerek günümüze ulaştırılmasının ne denli övgüye layık olduğunu gurur ve takdirle dile getirmiştir.

Şair Manas Destanı dışında şiirlerinde Er Töştük Destanı'nı da işlemiştir. Zaman zaman tarihi şahsiyetlerle Er Töştük arasında bağlantı kurmuştur, bazen de kendi deneyimlerini destan olay örgüsüyle sentezleyerek anlatmıştır.

Er Töştük Destanı kahramanlık destanları içerisinde arkaik unsurların oldukça fazla kullanıldığı destanlardan birisidir. Destanın olay örgüsünde Er Töştük yedi sene yeraltı dünyasında bulunmak zorunda kalır. Bahsi geçen bu kahramanlık olayları yeraltı dünyasında gelişir (Alimova, 2015: 8). Sarnogoev, diğer şiirlerinde olduğu gibi bu şiirinde de destan unsurlarını günümüz olay ve kişilerine uyarlayarak kullanmıştır.

Er Töştük Destanı'na ait unsurların bulunduğu şiirlerden birisi; *Toolor cana tooluktar* adlı şiir kitabındaki *Kocomkul* şiiridir.

Körgön cokmun, Kokem kaday can
ele
El kep kılat: “Er Töştüktöy bar ele”.
Suudan alıp, kurgak cerge ornotkon
Suusamırda taşı turat dağı ele.

Görmedim, Kokem nasıl biri
Halk söyler: “Er Töştük kadar var”.
Sudan alıp, kuru yere koyduğu
Suusamır'da taşı durur bugün dahi.
(Dautov ve Ömürkanov, 2013: 110).

Kocomkul, 1988-1955 tarihleri arasında yaşamış güçlülüğüyle halka kendisini tanıtmış bir şahsiyettir. Bunların yanı sıra çiftçilikle ilgili bölgesinde önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Taşdığı taşların ağırlığının fazla olmasıyla akıllarda kalmıştır. Suusamır denilen bölgede suyun içinden alıp toprağa koyduğu ağır taş bugün dahi olduğu yerde durmaktadır. Hakkında anlatılan bir diğer efsanede bir atı yüz metre taşıdığıdır. Fiziksel olarak oldukça güçlü ve hacimli olan Kocomkul, şair tarafından güç bağlamında Er Töştük'e benzetilmiştir. Buradan halk arasında insanların nitelendirilmesinde destan kahramanlarına benzetilmesinin geçerliliğinin devam ettiği görülmektedir.

Sonuç

Baydıda Sarnogoev'in şiirleri incelendiğinde geçmişten geleceğe, eskiden yeniye geçme yolunda kültürel unsurları gözettiği görülür. Şair

dünü, bugünü ve geleceği bir bütün olarak ele alıp çeşitli benzetmeler, metaforlar kullanarak açıklar. Kırgız inanç sistemini ve halk kültürünü harmanlayarak modern şiirde aksettirir. Bu çalışma her ne kadar destan unsuru ile sınıflandırılmış olsa da, şairin tüm şiirleri incelendiğinde birçok folklorik unsuru da barındırdığı görülecektir. Şiirlerde sık sık benzetmelere gidilmiş, çoğu zaman ise halkın saygı ve övgüyle zihninde tuttuğu destan kahramanlarının örnek alınması gerektiği didaktik bir üslupla dile getirilmiştir.

Tarihi eserleri yazmak büyük sorumluluk ister. Yazar, tarihi olaylar ve insanlarla ilgili malzemeleri, ayrıntılarıyla birlikte bilmelidir. O, yazar olduğu kadar tarih araştırmacısı da olmalıdır (Akmataliev, 2001: 197). Sarnogoev'in bahsi geçen bu araştırmacı kimliğe sahip olduğu, şiirlerinde tarihi şahsiyetler ve olaylar arasındaki kurduğu bağlantılardan anlaşılmaktadır. Bu bağlamda şairin hem iyi bir kültür ve tarih araştırmacısı hem de modern bir çerçevede bu unsurları işleyebilen bir usta olduğu görülmektedir.

Destan gibi halk anlatılarının halkın zihninde işlevselliğini kaybetmemesi açısından bu tür konuların modern edebiyatla sentezlenmesi önem arz etmektedir. Tarihsel süreçte geçen olaylarla, günümüz kişi ve olaylarının bağlantılı bir şekilde işlenmesi aynı zamanda yeni gelen neslin bu kültürel zenginlikleri daha kolay ve kalıcı bir şekilde kavraması noktasında yardımcı olacaktır.

Baydılda Sarnogoev, destanlara köşeden değinip bırakan bir şair değildir. Halk edebiyatına yakından duyduğu ilgi ve erken yaşlarda yaptığı okumalar sayesinde anlatılara oldukça hakimdir. Bu bilgi birikimi yardımıyla destanlarda geçen olayları ve destan kahramanlarının karakterlerini çağımıza uyarlamıştır.

Şair yalın bir dil ile birçok farklı temada destan unsurlarından faydalanır. Hiçbir şiiri alelade yazılmamıştır. Türk inanç sistemi ve kültürü, tarihi olaylar ve şahsiyetler şiirlerinin ana temasını oluşturmuştur. Geçmiş aydınlatma, hatırlatma ve geleceğin kültürel çerçeveden sıyrılmadan şekillenmesinde bu tarz üsluplar önemlidir. Ayrıca Baydılda Sarnogoev gibi şairlerin şiirleri bilimsel açıdan incelenerek kültürün günümüzde nasıl bir yansıması olduğunu anlamlandırmak ve modern şiirin bu noktadaki etkisini ölçmek için çalışmalar yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akmataliev, A. (2001). *Kırgız folkloru ve tarihi kahramanlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Akmataliev, A. (2015). *Azırkı Kırgız adabiyatı*. Bişkek: Biyiktik basmakanası.
- Aksoy, H. (2020). *Destan dünyasında kadın - Kırgız destanlarında kadın tipler*. Konya: Kömen.
- Alimova, C. (2015). *Er Töştük ve Coodarbeşim destanlarında kullanılan Celmoguz motifi üzerine. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 39.

- Atsız, H. N. (2002). Türk destanını sınıflandırma tecrübesi. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, (hzl. Saim Sakaoğlu, Ali Duymaz). İstanbul: Ötüken.
- Dautov, K. - Ömürkanov, A. (2013). *Tandalma*. Bişkek: Turar Matbaası.
- Dıykanbayeva, M. (2016). *Kırgızlarda atalar kültü*. Konya: Kömen.
- Elçin, Ş. (2002). Türk dilinde destan kelimesi ve mefhumu. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, (hzl. Saim Sakaoğlu, Ali Duymaz). İstanbul: Ötüken.
- Güzel, A. - Torun, A. (2003). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Akçağ.
- Isaev, D. (1977). *Cer-suu attarının sırrı*. Frunze: Mektep basmakanası.
- İnan, A. (1968). Manas destanı üzerine notlar. *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kallimci, İ. T. (2009). *Bağımsızlık sonrası modern Kırgız şiirinde milli temalar*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kallimci, İ. T. (2011). *Modern Kırgız şiirinde Manas ve Manas Destanı*. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 89-104.
- Orozobaev, M. (2009). *Kırgızcadaki İslam öncesi geleneksel inanç ve inanışlarla ilgili söz varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Sakaoğlu, S. (2002). Anadolu folklorunda Göktürk efsanelerinin izleri. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, (hzl. Saim Sakaoğlu, Ali Duymaz), İstanbul: Ötüken.
- Şayhan, F. (2018). Altay Türklerinin inanmalarındaki su kültürünün mitsel okuması. *Bilig*, S. 87, 83-100.
- Temur, N. (2014). *Kırgız Türklerinde sınıçlık geleneği ve Kırgız sınıçları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Yıldız, N. (1995). *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız kültürü ile ilgili tespit ve tahliller*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Yüce, M. (2021). *Sosyo-ekonomik yönüyle Kırgızistan ve Kırgız Türkleri*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.